

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПРАКТИКИ ТОП-УНІВЕРСИТЕТІВ СВІТУ

TRAINING OF STUDENTS MAJORING IN THE HUMANITIES UNDER COVID-19 CONDITIONS: PRACTICES OF TOP WORLD UNIVERSITIES

У статті висвітлено результати дослідження цифрових освітніх середовищ університетів, що згідно з рейтингом QS World University Rankings визнані у 2021 р. лідерами в царині професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю. Дослідження проводилося з метою визначення та популяризації кращих практик організації освітнього процесу з професійної підготовки студентів-гуманітаріїв в умовах соціальної ізоляції, спричиненої пандемією COVID-19. Матеріал дослідження становили сайти Оксфордського, Гарвардського, Кембриджського, Єльського університетів та Університету Каліфорнії Берклі. Методами дослідження виступили: моніторинг цифрової, інформаційно-комунікаційної та методичної інфраструктур університетів; аналіз прецедентів і вивчення успішних практик закладів вищої освіти щодо вимушеної зміни базових режимів реалізації освітнього процесу з очних на дистанційні й змішані (аналіз кейсів); вивчення експертних думок «університетської спільноти». Критеріями для проведення аналізу було визначено: управлінський, методичний, технологічний та інформаційно-комунікаційний. Проведений моніторинг дозволив дійти висновків про демонстрацію університетами-лідерами в царині професійної підготовки студентів гуманітарного профілю показників високого рівня забезпечення освітнього процесу після вимушеної зміни базових режимів його реалізації, спричинених пандемією COVID-19. Зокрема, університети демонструють: наявність компетенцій антикризової дії в управлінських командах; акцент в їхній діяльності – не на адмініструванні, а на комунікації; організацію методичного супроводу цільових груп у налагодженні дистанційного / змішаного режиму викладання та навчання; сформованість цифрової освітньої інфраструктури; налагодження інструментів зворотного зв'язку (двобічної комунікації); створення консультаційних сервісів і служб із використання цифрових освітніх технологій, інструментів і платформ; організацію віртуальних майданчиків з обміну кращими практиками реалізації дистанційної / змішаної освіти; наявність банку цифрових освітніх ресурсів та інше.

Ключові слова: очне навчання, дистанційне й змішане викладання та навчання, кращі

практики, методичний супровід, цифрова інфраструктура.

The article outlines the results of the study of digital educational environments of the universities, which according to the QS World University Rankings have been recognized in 2021 as world leaders in the field of professional training of future humanities specialists. The study has been carried out in order to identify and promote best practices in the organization of remote teaching and learning of students majoring in the humanities in the context of social isolation caused by the pandemic COVID-19. Official web-sites of Harvard University, University of Cambridge, University of Oxford, University of Yale, and University of California, Berkeley served as the material of the study. The following research methods were used: monitoring of digital, information-communication and methodological infrastructures of the universities; analysis of precedents and study of best practices of higher education institutions regarding the abrupt and forced transition from conventional in-person to remote or blended teaching and learning (case studies); study of expert opinions of the "university community". The monitoring results allowed us to conclude that the universities ranked top in the field of professional training of students majoring in the humanities demonstrated all indicators that characterize the highest level in the organization of remote teaching and learning. In particular, the universities demonstrated: anti-crisis competencies of their management teams; emphasis on communication, not on administration in their activity; ability to provide methodical support for target groups (faculty and students) in setting up remote / blended modes of teaching and learning. The universities have also created high-level digital educational infrastructures and succeeded in setting up feedback tools (two-way communication). In addition, they organized consulting services and helpdesks on digital educational technologies, tools and platforms application; created virtual platforms to share best practices of remote / blended education; provided faculty and students with banks of digital educational resources, etc.

Key words: in-person teaching, remote / blended teaching and learning, best practices, methodical support, digital infrastructure.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.29>

Ковтун О.В.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології
Національного авіаційного університету

Дослідження є результатом проєкту «Потенціал вищої освіти в умовах пандемії: глобальний, європейський, національний виміри» (реєстраційний номер: 2020.01/0172) Національного фонду досліджень України, профінансованого коштами державного бюджету.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Пандемія COVID-19 призвела до безпрецедентної кризи здоров'я та соціально-економічної кризи, яка надовго ознаменує наш час. Соціальне дистанціювання змінило звичний спосіб життя людства, навчило жити в новій

реальності. Однак дивовижне те, що багатьом сферам суспільного й професійного життя вдалося не тільки протистояти, але й адаптуватися до нових перспектив. Сектор вищої освіти виявився одним із найбільш підготовлених до переведення більшості своїх процесів в онлайн-режим. Згідно з Міжнародною асоціацією університетів [1] порушення звичних сценаріїв забезпечення освітньої діяльності врешті-решт дало можливість вищій освіті поміркувати, змінитися та впровадити інновації, необхідні для її адаптації до потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання організації освітньої діяльності в умовах пандемії COVID-19 стало предметом пильної уваги науковців усього світу. Світові організації досліджували руйнівні наслідки пандемії на функціонування системи освіти в перші місяці після її проголошення [1; 2]. Згодом увагу було зміщено на вивчення психологічної готовності суб'єктів освітнього процесу до навчання в дистанційному режимі, сформованість методичної та цифрової інфраструктур закладів вищої освіти (далі – ЗВО) [3; 4]. Півторарічний досвід роботи вищої освіти в умовах соціального дистанціювання дозволив науковцям дійти певних висновків про позитивні практики забезпечення освітнього процесу в дистанційному режимі [5; 6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Система вищої освіти здійснює підготовку фахівців за різними профілями – природничим, технічним, медико-біологічним тощо. Особливе місце в цій системі посідають гуманітарні науки й підготовка фахівців гуманітарного профілю, які, за Т. Шансковою, повинні володіти концепціями гуманітарних і суспільних наук, виявляти навички організаційної роботи в гуманітарній сфері, комунікативні навички [7]. А. Заслужена акцентує, що нові умови навчання потребують від студентів гуманітарного профілю зміни моделі поведінки щодо відповідального ставлення до процесу навчання («я вчуся» замість «мене навчають»); самовизначення на професійному рівні (позитивне смислове майбутнє, позитивна Я-концепція); певного ступеня академічної зрілості (здатність умотивувати й організувати себе, нести відповідальність за власне навчання, виявляти наполегливість тощо); особистісної зрілості (емоційна стійкість, емпатійність) для подолання труднощів у спілкуванні [8]. Зазначене вимагає від ЗВО організувати дистанційну освіту з підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю таким чином, щоб сформувати в них готовність до професійної діяльності, забезпечити взаємозв'язок між фундаментальними основами професійної освіти й гуманістичними цінностями. Аналіз наукового фонду свідчить про відсутність праць, які б системно досліджували світові практики підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах соціального дистанціювання.

Мета статті – моніторинг практик топуніверситетів світу щодо забезпечення професійної підготовки студентів гуманітарного профілю в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Пошук кращих практик забезпечення професійної підготовки студентів гуманітарного профілю в умовах пандемії COVID-19 спонукав звернутися до рейтингу закладів вищої освіти, зокрема до одного з найбільш авторитетних в освітній галузі рейтингів QS World

University Rankings. У його межах виокремлюється кілька субрейтингів (QS World University Rankings by Subject), що визначають топуніверситети в таких галузях: Arts & Humanities (мистецтво й гуманітарні науки), Life Sciences & Medicine (медико-біологічні науки), Engineering & Technology (техніка й технології), Social Sciences & Management (соціальні науки й управління), Natural Sciences (природничі науки) [9]. Такий профільний рейтинг дозволив чітко встановити топуніверситети в гуманітарній галузі й звернутися до моніторингу практик цих закладів освіти щодо ефективного забезпечення професійної підготовки студентів-гуманітаріїв у карантинних умовах. Світовими лідерами в галузі підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю згідно з рейтингом за профілем “Arts & Humanities” визначено:

1) Оксфордський університет (University of Oxford), Великобританія;

2) Гарвардський університет (Harvard University), США;

3) Кембриджський університет (University of Cambridge), Великобританія;

4) Університет Каліфорнії Берклі (University of California, Berkeley), США та Єльський університет (Yale University), США [10].

Як бачимо, жоден із зазначених ЗВО не належить до країн Європейського Союзу чи України.

В аспекті нашого дослідження важливо було визначити критерії для проведення аналізу. Оскільки ми вважаємо, що ефективність ЗВО пов'язана з адаптацією учасників освітнього процесу (керівні органи, викладачі, студенти) до впровадження та реалізації дистанційного навчання, в основу аналізу було покладено критерії, визначені на попередніх етапах дослідження [див.: 11]: управлінський, методичний, технологічний, інформаційно-комунікаційний. Матеріал дослідження представляли сайти Оксфордського, Гарвардського, Кембриджського, Єльського університетів та Університету Каліфорнії Берклі. Методами дослідження виступили: моніторинг цифрової, інформаційно-комунікаційної та методичної інфраструктур університетів; аналіз прецедентів і вивчення успішних практик ЗВО щодо вимушеної зміни базових режимів реалізації освітнього процесу (аналіз кейсів); вивчення експертних думок «університетської спільноти».

Проведений моніторинг засвідчив, що всі ЗВО пропонують на своїх сайтах спеціальні сторінки, присвячені організації їх діяльності в умовах пандемії COVID-19, де висвітлюють інформацію про різноманітні аспекти здоров'язбережувальної (рекомендації із соціального дистанціювання, тестування, вакцинації тощо) і освітньої діяльності в умовах пандемії, оскільки перехід на дистанційне навчання не вважають простою «конвертацією» традиційних форм навчання в навчання онлайн.

Сторінки, присвячені організації дистанційного викладання та навчання, можуть дещо варіюватися за контентом чи формою подачі матеріалу, але всі вони містять довідкову чи рекомендаційну інформацію, необхідну й достатню для ефективної реалізації дистанційного освітнього процесу. Обов'язковими є повідомлення про цифрові технології та інструменти, дібрані університетами для імплементації дистанційного навчання, методичні рекомендації з проведення різних видів навчальних занять в онлайн-режимі, поради щодо поточного й підсумкового оцінювання студентів, налагодження комунікації та зворотного зв'язку тощо. Матеріал, представлений на сайтах топуніверситетів із підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю, настільки багатий і різноманітний, що його неможливо детально проаналізувати в межах однієї статті (окремі аспекти освітньої діяльності того чи того університету в умовах пандемії представлено нами в низці попередніх публікацій [див.: 12–14]), тому зупинимось на характеристиці найважливіших аспектів організації дистанційного навчання, що є певною мірою універсальними для всіх досліджуваних ЗВО, а також на методичних знахідках окремих університетів, які варті широкого впровадження в практику підготовки студентів-гуманітаріїв.

Цифрова інфраструктура. Кожен університет забезпечив викладачів і студентів цифровими платформами, технологіями й інструментами для безперебійного освітнього процесу в умовах соціального дистанціювання. З-поміж цифрових інструментів відзначимо ті, що є найбільш дієвими в дистанційній професійній підготовці студентів гуманітарних спеціальностей. *Canvas* – віртуальне освітнє середовище, що дозволяє створювати структуровані за змістом і ресурсами курси, слугує засобом зв'язку викладача зі студентами, забезпечує проведення асинхронних дискусій (функція Forum), підтримання зворотного зв'язку (функція SpeedGrader). *Cabinet* – онлайн-платформа для підтримки використання предметів і зображень в освітньому процесі, що дозволяє користувачам цифровим способом «виймати» предмети зі скляних вітрин і музейних архівів і віртуально «вносити» їх до студентської аудиторії (ефективна в підготовці фахівців, для яких важливе вивчення об'єктів та артефактів, наприклад, істориків, археологів, культурологів тощо). *ORLO (Oxford Reading Lists Online)* – інструмент Оксфордського університету, що дає можливість викладачам створювати онлайн-переліки літератури для читання студентами й забезпечує перехід за лінком до повнотекстового ресурсу. *Panopto* – хмарне програмне забезпечення, що дозволяє записувати відео й аудіо, робити їх доступними цільовій аудиторії шляхом розміщення в Canvas. *Microsoft Teams* надає платформу для проведення сесій

у реальному часі з використанням аудіо, відео, спільного екрану. *Miro* – онлайн-платформа (віртуальна дошка), яку використовують для мозкового штурму, побудови асоціативних діаграм і карт (mind mapping), проектування, демонстрації концепцій тощо.

Викладачам пропонуються поради щодо вибору цифрових інструментів для відеоконференцій, синхронних та асинхронних лекцій, поширення лекційних матеріалів, проведення семінарів і консультацій, перевірки есе й інших видів оцінювання (включаючи екзаменаційні), проведення занять, консультацій, групових дискусій на платформах Teams, Google Meet чи Zoom, запису лекцій на платформі Panopto, навчальних можливостей платформи Moodle. Наприклад, Університет Каліфорнії Берклі для забезпечення технологічних аспектів дистанційного освітнього процесу пропонує викладачам покрокові інструкції із завантаження та використання цифрових освітніх платформ, з-поміж яких характерні тільки для цього ЗВО – bCourses і Kaltura. Зручною у використанні є інформація, подана в таблиці на сторінці сайту «Інструменти й технології» (Tools and Technology) з такими розділами: «Я хочу», «Технологія», «Навчальне відео», «Текстовий документ». Завдяки таблиці викладач може легко знайти інформацію щодо того, які технології та як саме необхідно використовувати для виконання того чи іншого викладацького прийому. Так, коли викладач хоче «комунікувати зі студентами й надсилати файли у клас», йому необхідно використати технологію bCourses: Announcements, перейти за лінком на навчальне відео “Announcements” чи до текстових інструкцій “Add announcement to course”, “Attach files”, “Detailed Discussion guides”; коли хоче «створювати домашні завдання», необхідно використати bCourses: Assignments, переглянути відео “Assignments”, ознайомитися з інструкціями “Create an Assignment – basic”, “Detailed Assignment guides” [15]. Воркшопи й тренінги з різноманітних технологічних і методичних аспектів дистанційного навчання доступні викладачам. Так, лише на серпень 2021 р. їх в університеті заплановано п'ятнадцять (наприклад, Getting Started with Kaltura, Maximizing Media Production for Student Engagement, Hybrid Teaching Using Zoom та інші).

Методичний супровід. Методичними службами університетів були розроблені інструкції, рекомендації, керівництва, покликані сприяти впровадженню гнучких та інклюзивних практик дистанційного навчання. Зокрема, Оксфордським університетом було запропоновано п'ять шляхів (pathways) реалізації методики гнучкого й інклюзивного навчання (Flexible and Inclusive Teaching) у межах традиційних навчальних сценаріїв для проведення лабораторних і практичних занять, лекцій, семінарів і консультацій (tutorials) у дис-

танційному режимі. Запропоновано етапи роботи, рекомендовано платформи, інструменти й провідні види навчальної діяльності для кожного з етапів. Наприклад, для практичного заняття в малій групі (5–20 студентів) пропонуються такі алгоритм та інструменти: 1-й етап – попереднє читання (reading), цифрова платформа – ORLO, інструменти – перелік літератури для читання, перелік спеціально розроблених контрольних запитань і / чи завдань; 2-й етап – презентація (presentation), що реалізується синхронно чи асинхронно (викладач здійснює попередній запис презентації на платформі Panopto й викладає її в класі; перевага асинхронної презентації – у можливості повторного звернення до неї); 3-й етап – практична діяльність (activity), що може відбуватись у формі тестів, розв'язання проблемних завдань, дискусій (викладач попередньо готує тести чи форми для розв'язання проблемних завдань, використовуючи Canvas, спонукає студентів до асинхронної дискусії); 4-й етап – зворотній зв'язок (feedback), групова зустріч в оффлайн чи онлайн-режимі [16].

Викладачам Гарвардського університету допомагали зрозуміти, як комбінувати синхронний та асинхронний режими навчання, якому з них надавати перевагу, які навчальні прийоми застосовувати в різних видах онлайн-занять, як інкорпорувати аудіо й відео матеріали в структуру занять, як оцінювати навчальні досягнення студентів і таке інше. Відзначимо окремі з методичних рекомендацій: лекції проводити в асинхронному режимі, скорочувати їх, бо «довгі лекції не працюють» у жодному з режимів; заняття, що базуються на розв'язанні конкретних ситуацій (case studies) чи потребують інтерактивності, проводити в синхронному режимі; передбачати види діяльності, що вимагають групового обговорення, для його організації застосовувати функцію “breakout rooms”, чати, спільний екран тощо [17].

У Кембриджському університеті було створено службу високотехнологічного навчання, функціональними обов'язками якої було: сприяння викладачам у переведенні викладання в дистанційний і змішаний формати; допомога в структуруванні змісту асинхронного й синхронного навчання для отримання максимального ефекту; поширення та просування кращих практик дистанційного й змішаного навчання тощо. До послуг викладачів були такі ресурси й служби: щотижневі вебінари з розроблення та впровадження дистанційного й змішаного навчання; інструментарій із проектування освітнього процесу, що пропонує керований підхід до розроблення ефективної програми навчання; огляд цифрової педагогіки в цій галузі [18]. В організації лекційних, практичних і семінарських занять викладачам рекомендовано: чітко визначати навчальні цілі студентів; проектувати навчальні прийоми, покликані забезпечити досяг-

нення цих цілей; дбати про створення інклюзивного освітнього середовища.

Університет Каліфорнії Берклі для викладачів, які відчувають труднощі в організації дистанційного навчання, створив службу підтримки (Classroom Helpdesk), яка надає консультації в режимі реального часу в чаті, телефоном, через Zoom чи в режимі віддаленого часу електронною поштою.

3-поміж ресурсів Єльського університету увагу привертає документ «Керівні принципи для нашої викладацької та учнівської спільноти» (Guiding Principles for our Teaching and Learning Community), в якому викладено принципи, що впливають із чинної політики університету й визначають обов'язки студентів і викладачів упродовж дистанційного навчання. Згідно з принципом «навчаємося разом» університет має за мету створити спільноту, члени якої навчаються один від одного в інклюзивному середовищі, яке підтримує інтелектуальний обмін і базується на принципах взаємоповаги. Принцип сприяння комунікації та прозорості вимагає від викладачів чіткого формулювання та донесення до студентів переліку їх обов'язків, регулярної взаємодії зі студентами й вчасної реакції на їхні запитання та зауваження, а від студентів – підтримання комунікації та зворотного зв'язку на засадах поваги й ввічливості. Принцип виявлення терпіння, співчуття та гнучкості акцентує на необхідності врахування відмінностей один одного, виробленні гнучких вимог, виявленні емпатії. Відповідно до принципу рівності й доступності має бути вироблена інклюзивна культура, побудована на почутті приналежності кожного. Принцип захисту академічної доброчесності вимагає від усіх членів університетської спільноти чесності в інтелектуальному обміні. Насамкінець принцип вдумливого й обережного використання технологій спонукає викладачів забезпечувати максимальну доступність використуваних інструментів і матеріалів, брати на себе відповідальність за координування технологічних аспектів дистанційного освітнього процесу, пам'ятати про різні можливості доступу студентів до технологій, а від студентів вимагає неприпустимості виявлення будь-яких проявів агресії чи харасменту під час застосування технологій, дотримання культури онлайн-спілкування [19]. Для лекційних курсів із гуманітарних дисциплін в Єльському університеті було розроблено дві концептуальні моделі, в основі яких лежить принцип поділу попередньо записаної лекції на частини. У моделі 1 студентам пропонується серія (3–5) коротких відео з викладом основного матеріалу лекції. Після перегляду кожного відео студенти виконують тест на перевірку знань лекційного матеріалу. Такий поділ – «мінілекція + тест» – забезпечує залучення студентів в активну роботу. У синхронній частині лекції викладач відповідає на

запитання студентів за змістом лекції, організовує загальну чи групові (через Zoom breakout rooms) дискусії. Якщо викладач добирає моделі 2, йому необхідно здійснити запис 50–75 хвилинної лекції (застосовуючи Panopto, PollEverywhere, PlayPosit) і «накласти» на відео тести й питальники. Відео зупиняється автоматично в точці, де відбулося «накладання», щоб дати студентам можливість відповісти на поставлені питання. Студенти можуть скористатися паузами, щоб зменшити втомлюваність від роботи в Zoom [20].

В усіх університетах значну увагу приділено формуванню вмінь викладачів залучати (engage) студентів до активної участі в дистанційному навчанні. Лекції рекомендовано ділити на частини, виклад лекційного матеріалу чергувати з іншими видами діяльності, можливості для яких забезпечують цифрові інструменти освітніх платформ, зокрема з дискусіями в breakout rooms, питаннями й обговореннями в chat, встановленням зворотного зв'язку в polls, організацією мозкових штурмів у whiteboards тощо. Під час практичних занять, що базуються на розв'язанні конкретних ситуацій (case-based courses), рекомендовано активно застосовувати чат, залучати студентів до розігрування ситуацій, організовувати дебати, проводити опитування в polls, створювати групи для обговорення (buzz groups) та інше. Підвищує інтерес студентів до дистанційного навчання й запрошення на заняття «гостей-спікерів», які завдяки сучасним технологіям перебувають «на відстані одного кліку».

Усі університети доклали чималих методичних зусиль, щоб полегшити непідготовлений і масовий перехід студентів до нових режимів освітньої діяльності, сформувати в них уміння навчатися дистанційно. Наприклад, на сайті Оксфордського університету є сторінка «Уміння дистанційного навчання» (Skills for Remote Study), де представлено серію лекцій-презентацій з інформацією та порадами, що покликані допомогти студентам адаптуватися до нового освітнього середовища, отримати «максимальну користь від онлайн-лекцій і практичних занять, підготуватися до дистанційного оцінювання та навчатися якнайбільш продуктивно [21]. На сторінці «Іспити літнього триместру» (Trinity term exams) студенти можуть дізнатися про формат іспиту з «відкритою книгою», про платформу Inspira, на якій відбуваються іспити, завантажити для вивчення Керівництво з використання Inspira або ж ознайомитися з міні-інструкціями для кожного з варіантів виконання завдань іспиту (друкований, рукописний, змішаний), пройти пробний іспит [22]. У Гарвардському університеті методичні поради для студентів класифіковано за розділами «Не нове» (What isn't new) і «Нове» (What is new). У розділі «Не нове» студентам рекомендують дотримуватися тих самих норм поведінки під час онлайн-заняття, що

й під час занять у навчальній аудиторії; вести конспекти; ставити запитання та коментувати; дотримуватися розкладу тощо. У розділі «Нове» студентів ознайомлюють із порадами Гарвардського академічного ресурсного центру щодо підготовки й поведінки під час онлайн-занять (необхідності завчасної підготовки обладнання (камери, мікрофону) і онлайн-платформи, використання функції «піднята рука», участі в голосовому обговоренні й в обговоренні в чаті) [23]. Студентам Університету Каліфорнії Берклі запропоновано покрокову інструкцію дій для отримання онлайн-доступу до бібліотечних ресурсів через VPN, а також до цифрових версій мільйонів книг з університетських бібліотек через цифровий інструмент Hathitrust digital library. Окрім цього, в університеті в карантинний період залишалися доступними через Zoom консультативні послуги студентського навчального центру, який пропонував індивідуальну підтримку, додаткові курси, майстер-класи з навчальних стратегій, наукові гуртки, мовні клуби й інше. Значна увага приділялася допомозі студентам у пошуку стилів навчальної діяльності, які виявляють ефективність у дистанційному режимі роботи [24]. Єльський університет окрім порад з організації ефективного дистанційного навчання надав студентам безкоштовний доступ до освітньої платформи Coursera. Бібліотека університету забезпечила можливість використання онлайн-довідок, а також послуг «звернення до особистого бібліотекаря» або до бібліотекаря, що є фахівцем у конкретній галузі знань.

Інформаційно-комунікаційна підтримка.

Значну увагу в університетах було приділено питанням налагодження комунікації та зворотного зв'язку. На сайтах університетів представлено звернення керівників до викладачів і студентів із широкого кола питань, пов'язаних з організацією дистанційного навчання. Зворотний зв'язок забезпечується можливістю звернення до всіх служб університету й отримання відповіді в режимі реального й віддаленого часу.

Важливий напрям діяльності університетів – пошук і поширення кращих практик реалізації дистанційного освітнього процесу з професійної підготовки студентів гуманітарного профілю. Так, викладачі Оксфордського університету діляться досвідом того, як використовувати Canvas для планування курсу, представлення його структури, організації роботи студентів; ORLO – для організації попереднього читання; Microsoft Teams – для проведення групових зустрічей, функції in-class polling у Microsoft Forms для з'ясування опорних знань студентів, їхніх побажань щодо планування курсу, функцій Microsoft Stream – для перегляду студентами запису заняття. В університеті доходять висновку, що віртуальний простір створює додаткові можливості для дистанційного синхрон-

ного й особливо асинхронного навчання. Викладачі можуть ширше використовувати ресурси й технології, що «візуалізують» зміст дисципліни, переконливіше доводять правдивість / хибність певних підходів чи поглядів, залучають студентів до інтерактивних видів діяльності, вчать їх збирати, аналізувати, критично оцінювати й інтерпретувати матеріали з досліджуваної проблеми. Зокрема, в курсі практичної антропології свою ефективність підтвердили такі ресурси й технології: попередньо записані «антропологічні діалоги» між фасилітаторами курсів і презентації PowerPoint; етнографічні фільми й відео, художній і науково-популярний репортажі, «гібридні» трансдисциплінарні розповіді й засоби масової інформації в різних технічних форматах; аудіовізуальні й трансмедійні постановки: відео TED і YouTube; подкасти; квести; графічні ресурси; вебсайти й інші інтернет-ресурси [25].

На сайті Гарвардського університету представлено сторінку «Думки викладачів» (Faculty Voices), де можна ознайомитися з досвідом і порадами щодо онлайн-викладання та проєктування дистанційних курсів. Міркування подано у відеороликах, які були зняті професорами університету, кожен відеоматеріал супроводжується переліком ключових слів [див.: 26].

Викладачі Кембриджського університету важливого значення надають налагодженню зворотного зв'язку зі студентською аудиторією, зокрема використовують інструмент отримання відгуків «схвалюю та рекомендую» (commend and recommend), згідно з яким студентів просять відзначити два позитивних моменти заняття та надати одну рекомендацію щодо способу його поліпшення. Співвідношення 2:1 позитивного до негативного забезпечує конструктивність зворотного зв'язку. Окрім цього, в університеті створено групу на Yammer, що є своєрідною дошкою обговорень для всіх викладачів Кембриджу, залучених до дистанційного навчання. Питанням дистанційної освіти приділяє значну увагу й університетський інформаційний бюлетень Cambridge Teaching & Learning Newsletter. Так, у 2019–2020 навчальному році на його сторінках порушувалися питання проведення дистанційних лекцій, моделей проведення онлайн консультивання, досвіду розроблення курсів для дистанційного викладання (на платформі Moodle чи інших освітніх платформах), а у 2020–2021 навчальному році – диверсифікації оцінювання, різноманітних сервісів служби високотехнологічного навчання та інші [27].

Кращі практики дистанційного навчання, накопичені в Університеті Каліфорнія Берклі, подаються за розділами «комунікація», «проєктування курсу», «проведення занять», «оцінювання». Так, у розділі «проведення занять» позитивним визнано застосування технології змішаного навчання «пере-

вернутий клас» (flipped classroom), яка в режимі дистанційної освіти може реалізуватися через такі інструменти: breakout rooms – для обговорень у парах чи малих групах; polling – для винесення питань на обговорення та взаємонавчання; спільні документи bDrive (Google Drive) Docs, Sheets, Slides, Forms, Jamboard – для колективної роботи й інші [28]. Доцільною визнано практику призначення студентам альтернативного читання або перегляду відеоматеріалів, подальшого групування студентів для розв'язання практичних завдань та обговорень. За допомогою інструментів bCourses discussion, GSuite Hangout/shared Google doc чи в Zoom breakout room утворені групи отримують завдання прокоментувати спостереження у світлі попередньо прочитаного. Інша корисна практика в підготовці гуманітаріїв – дослідження музейних колекцій (наприклад, A. Phoebe. Hearst Museum of Anthropology, Harvard Digital Collections) в онлайн-режимі замість взаємодії з фізичними артефактами [24]. Добре опрацьованою в університеті є і практика проведення іспитів у дистанційному режимі. Для розв'язання викликів дистанційної атестації (від технічної реалізації до забезпечення академічної доброчесності) університетом було розроблено відповідну політику, що передбачає:

1) підготовку студентів до дистанційних іспитів (пояснення механізмів їх проведення, надання можливості попрактикуватися в застосуванні технології, яка використовуватиметься під час іспиту);

2) забезпечення академічної доброчесності (для зменшення ризику недоброчесності й захисту студентів, які поведуться чесно, прийнято закликати студентів до дотримання Кодексу честі університету, використовувати форми оцінювання, що зменшують ризик недоброчесності – усні іспити, наукові дослідження, групові проєкти, стендові засідання, обговорення тощо; доповідати про випадки академічної недоброчесності; використовувати, де це доцільно, функцію Zoom proctoring);

3) використання різних типів іспитів (зادля зменшення тривожності студентів рекомендовано заздалегідь і чітко пояснювати формат іспитів; використовувати запропонований університетом діапазон форматів іспитів, укладений з урахуванням надійності щодо технологічних збоїв, мінімізації можливості академічної недоброчесності, потенціалу для оцінювання глибини розуміння студентами змісту курсу, а не запам'ятовування (іспити з «відкритою книгою», з лімітом часу на виконання, зі змінюваним порядком питань і відповідей, підсумкові домашні роботи / написання есе (із часом виконання до 24 годин), презентації тощо) [29].

Ельським університетом накопичено значний досвід проведення мовних курсів у дистанційному режимі. Доведено доцільність поєднання синхронних та асинхронних режимів навчальної діяльності в забезпеченні мовної освіти, водночас більшу

частку навчального часу рекомендовано віддавати на синхронну роботу. На заняттях в асинхронному режимі доцільно застосовувати технологію «перевернутого навчання», оскільки вона дає можливість повною мірою використати переваги, які забезпечують цифрові інструменти навчання. В університеті також було вироблено позицію щодо недоцільності застосування гібридних форм навчання (a hybrid model of instruction) в мовній освіті, коли частина студентів перебуває в аудиторії, а частина – приєднується дистанційно. З-поміж причин – недостатній досвід викладачів у проведенні таких занять. Оскільки іншомовна освіта пов'язана зі збагаченням знань студентів про культуру й інші аспекти країни, мову якої вони вивчають, рекомендовано залучати студентів до освітньо-культурної діяльності поза межами навчальних занять, наприклад, до віртуальних мовних столів, віртуального відвідування виставок, дистанційно організованих показів фільмів, онлайн-дискусій. У виборі цифрових інструментів навчання рекомендується не зловживати їх кількістю, добирати лише ті, що підходять викладачу й студентам і дозволяють досягнути поставлених цілей навчання. Найбільш корисними для мовних курсів визначено такі платформи й інструменти: breakout rooms – для дискусій у малих групах; Zoom 'annotate' – для виконання інтерактивних завдань; VoiceThread – для розвитку вмінь говоріння та слухання; PlayPosit – для створення та колективного використання інтерактивних відеоуроків; Perusall – для колективної роботи над текстом [30].

Висновки. Практику роботи топуніверситетів світу щодо забезпечення професійної підготовки студентів гуманітарного профілю в карантинних умовах вважаємо ефективною, оскільки ці ЗВО демонструють показники високого рівня їх адаптації до здійснення освітнього процесу в непередбачуваних умовах [див.: 11]. Зокрема, за управлінським критерієм: наявність компетенцій антикризової дії в управлінських команд; акцент не на адмініструванні, а на комунікації; організація методичної підтримки цільових груп з усіх питань, пов'язаних із переходом на дистанційний режим викладання та навчання; за інформаційно-комунікаційним критерієм: налагодження інструментів зворотного зв'язку (двобічної комунікації); відкриття консультативних сервісів із використання дистанційних / змішаних технологій навчання; організація сайт-майданчиків з обміну кращими практиками дистанційної освіти; наявність банку цифрових освітніх ресурсів; проведення вебінарів із питань дистанційного й змішаного навчання; згідно з технологічним критерієм: сформованість цифрової освітньої інфраструктури; відповідно до методичного критерію викладачі демонструють володіння методичними засобами організації дистанційного навчання; вміння скористатися системою методичної підтримки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Regional / National Perspectives on the Impact of Higher Education, International Association of Universities. URL: https://www.iau-aiu.net/IMG/pdf/iau_covid-19_regional_perspectives_on_the_impact_of_covid-19_on_he_july_2020_.pdf.
2. United Nations, Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond. August 2020. URL: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf.
3. UNESCO. Education: From disruption to recovery. 2020. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.
4. Kovtun O., Melnyk N., Grynyuk S., Rohalska-Yablonska I. General and communication impacts of the COVID-19 pandemic on higher education: Global and Ukrainian dimensions. *INTED2021 Proceedings*. P. 9212–9221. DOI: 10.21125/inted.2021.1925
5. Morgan H. Best Practices for Implementing Remote Learning during a Pandemic. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*. 2020. No. 93 (3). P. 135–141. DOI: 10.1080/00098655.2020.1751480.
6. Skulmowski A., Rey G.D. COVID-19 as an Accelerator for Digitalization at a German University: Establishing Hybrid Campuses in Times of Crisis. *Human Behavior and Emerging Technologies*. 2020. No. 2 (3). P. 212–216.
7. Шанскова Т.І. Професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти: теорія і методика : монографія / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. 384 с.
8. Заслужена А.А. Структура поняття «суб'єктивний образ професійного майбутнього студентів гуманітарного профілю» в умовах дистанційної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 36. С. 172–176. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/36.35>.
9. QS World University Rankings by Subject. URL: https://www.topuniversities.com/subject-rankings/2021?utm_source=topnav.
10. Arts and Humanities, QS World University Rankings by Subject. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2021/arts-humanities>.
11. Ковтун О.В., Гринюк С.П. Методика діагностики стану адаптації і гнучкості учасників освітнього процесу до нових умов його організації, спричинених пандемією COVID-19. *Вища освіта в умовах пандемії* : монографія. Київ : Талком, 2021. С. 55–72.
12. Ковтун О.В. Дистанційна освіта майбутніх фахівців гуманітарного профілю в умовах пандемії COVID-19: досвід Гарвардського університету. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects* : 2nd Intern. scientific and practical conf. MDPC Publishing. Berlin, 2021. С. 239–245.
13. Ковтун О.В. Забезпечення готовності студентів гуманітарного профілю до навчання в умовах карантинних обмежень: світовий досвід. *International scientific innovations in human life* : 1st Intern. scientific and practical conf. Cognum Publishing House. Manchester, 2021. С. 224–234.

14. Ковтун О.В. Практика Оксфордського університету щодо професійної підготовки студентів гуманітарного профілю в умовах пандемії COVID-19. *Results of modern scientific research and development* : 5th Intern. scientific and practical conf. Barca Academy Publishing. Madrid, 2021. С. 168–175.

15. Tools and Technology. UC Berkeley. URL: <https://rtl.berkeley.edu/tools-and-technology>.

16. Introduction to FIT Pathways. University of Oxford. URL: <https://ox.cloud.panopto.eu/Panopto/Pages/Viewer.aspx?id=f43276de-4106-425d-ab31-ac3101005e27>.

17. Designing Your Course for the Fall: Principles and Tips. Harvard University. URL: https://teachremotely.harvard.edu/files/designing_your_course_for_the_fall.pdf.

18. Technology-Enabled Learning Service. University of Cambridge. URL: <https://www.cctl.cam.ac.uk/teaching-2020-21/tel-service>.

19. Guiding Principles for our Teaching and Learning Community. Yale University. URL: <https://fas.yale.edu/guiding-principles-our-teaching-and-learning-community>.

20. Lecture course models and case studies. Yale University. URL: <https://fas.yale.edu/book/fas-covid-10-information-and-updates-fall-2020/academic-planning-resources-fall-2020/lecture-0>.

21. Skills for Remote Study. University of Oxford. URL: <https://canvas.ox.ac.uk/courses/63345>.

22. Trinity term exams. University of Oxford. URL: <https://www.ox.ac.uk/students/academic/exams/open-book/trinity-term>.

23. Learn remotely. Harvard University. URL: <https://learnremotely.harvard.edu/>.

24. Remote Learning Resources. UC Berkeley. URL: <https://publichealth.berkeley.edu/student-life/remote-learning/>.

25. FIT pathways in practice – Oxford-specific examples. University of Oxford. URL: <https://www.cctl.ox.ac.uk/flexible-inclusive-teaching#collapse2831021>.

26. Creating Active Learning. Harvard University. URL: https://teachremotely.harvard.edu/creating-active-learning-experiences-online?admin_panel=1.

27. Cambridge Teaching & Learning Newsletter. University of Cambridge. URL: <https://www.cctl.cam.ac.uk/newsletter>.

28. Flipping Your Remote Classroom. UC Berkeley. URL: <https://teaching.berkeley.edu/flipping-your-remote-classroom>.

29. Best Practices for Remote Examinations. UC Berkeley. URL: <https://academic-senate.berkeley.edu/issues/coronavirus/best-practices-remote-examinations#11>.

30. Language courses. Yale University. URL: <https://fas.yale.edu/book/fas-covid-10-information-and-updates-fall-2020/academic-planning-resources-fall-2020/language>.